

Η ΕΡΕΥΝΑ

Η εθνο-ανθρωπολογική έρευνα αποτελεί ιδιαίτερη μορφή έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Κατά συνέπεια, υπακούει στο ίδιο γενικό σχήμα, το οποίο συνίσταται σε τέσσερις φάσεις: α) στο σχέδιο της έρευνας, β) στην ενεργοποίηση των μεθόδων και των τεχνικών της έρευνας γ) στην ανάλυση των δεδομένων και δ) στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

Θα πρέπει ωστόσο να επιμείνουμε στο στοιχείο εκείνο το οποίο, μέχρι σήμερα, συνιστά την κύρια ιδιοτυπία των εθνο-ανθρωπολογικών μεθόδων σε σχέση με τις έρευνες που ανήκουν σε άλλα επιστημονικά πεδία. Η ιδιοτυπία αυτή δεν έγκειται τόσο στα θέματα που επιλέγει να μελετήσει: η πόλη, η εξουσία, η οικονομία ή η θρησκεία συνιστούν πραγματικότητες, οι οποίες ενδιαφέρουν εξίσου τους κοινωνιολόγους, τους οικονομολόγους ή τους ιστορικούς. Ούτε πάλι η ιδιοτυπία αυτού του τύπου της έρευνας έγκειται στις θεωρίες: ο μαρξισμός, η συστημική προσέγγιση ή ο στρουκτουραλισμός, ο λειτουργισμός είναι θεωρίες που τις μοιράζονται πολλές επιστήμες. Αυτό που συνιστά την ιδιοτυπία της εθνο-ανθρωπολογικής έρευνας είναι η *μακροχρόνια εξοικείωση*, εκ των ένδον, μέσα από μια διαπροσωπική σχέση επικοινωνίας με μια ομάδα, με μια περιοχή, με μια πολιτική, γλωσσική ή οικιστική κοινότητα. Ο μακροχρόνιος χαρακτήρας αυτής της σχέσης έχει επιβληθεί από τις εξωτικές απαρχές του εθνολογικού αντικειμένου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διαλύσουμε μια παρεξήγηση: από τη στιγμή που αναγνωρίστηκε η σημασία της ανθρωπολογίας, διάφορες επιχειρήσεις, δημόσιοι οργανισμοί ή τοπικές κοινότητες άρχισαν να προβάλλουν αιτήματα χρηματοδότησης ανθρωπολογικών ερευνών που θα έχουν ως αντικείμενό τους το τάδε κοινωνικό περιβάλλον ή τη δεινά γειτονιά, μια επιχείρηση ή κάποιο συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο. Η χρηματοδότηση και οι όροι που τίθενται στα συμβόλαια δείχνουν ότι αυτοί που παραγγέλνουν παρόμοιες έρευνες θεωρούν εφικτό τα αιτήματά τους να ικανοποιηθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα: δεκαπέντε μέρες, ή το πολύ πολύ μερικές εβδομάδες.

Από τη μια μεριά αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα της εθνο-ανθρωπολογικής συμβολής, χωρίς ωστόσο από την άλλη να συνειδητοποιούν το στοιχείο εκείνο το οποίο συνιστά την ιδιοτυπία της: τη μακροχρόνια και εκ των έδρων εξοικείωση, την οποία δεν είναι δυνατόν να κερδίσει κανείς, παρά υπό τον όρο ότι θα κατορθώσει να γίνει δεκτός από την υπό παρατήρηση ομάδα και ότι θα του επιτραπεί να συμμετάσχει στις καθημερινές της δραστηριότητες. Οι κοινωνικές σχέσεις σε μια πόλη ανθρωποκωρύχων δεν μπορούν να αποκαλυφθούν πλήρως παρά επ' ευκαιρία εξαιρετικών περιστάσεων, όπως είναι μια απεργία ή ένα εργατικό ατύχημα. Ένας αγροτικός κύκλος, των λειτουργιών ή των εορτών, διαρκεί ένα χρόνο. Ένας κύκλος ζωής διαρκεί ορισμένες δεκαετίες. Η γιορτή που οι Dogon ονομάζουν *Sigi* πραγματοποιείται κάθε εξήντα χρόνια. Στην επαφή τους με τις Άλλες κοινωνίες, οι εθνολόγοι έμαθαν να μη βιάζονται.

Επίσης θα πρέπει να επιμείνουμε στο γεγονός ότι οι εθνογραφικές έρευνες είναι έρευνες πολυδάπανες, δηλαδή πολυτελείς, για το λόγο ότι κοστίζουν ακριβά και σε χρόνο και σε χρήμα. Η τέχνη της έρευνας συνίσταται, μεταξύ άλλων, να μπορεί κανείς να διαχειριστεί τον αναγκαστικά περιορισμένο χρόνο της έρευνας, έτσι ώστε να επιτύχει τον καλύτερο συνδυασμό του χρόνου και της διάρκειας της έρευνας.

Χωρίς να λησμονούμε το αξίωμα της διάρκειας, θα αναφερθούμε περιληπτικά στα τέσσερα βασικά σημεία τα οποία ολοκληρώνουν το τελευταίο αυτό κεφάλαιο: το σχέδιο της έρευνας, τις μεθόδους, την ανάλυση και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

Το σχέδιο της έρευνας

Για πολλές δεκαετίες, οι εθνο-ανθρωπολογικές έρευνες είχαν ως βασικό στόχο την απογραφή και την περιγραφή κοινωνιών που μας ήταν άγνωστες ή ανεπαρκώς γνωστές. Υπό το πρίσμα αυτό πραγματοποιήθηκε και η συγγραφή των μεγάλων μονογραφιών, τις οποίες και θεωρούμε ιδρυτικές της ανθρωπολογικής επιστήμης: οι Αργοναύτες του Malinowski, οι Andamans του Radcliffe-Brown, οι Dogon του Griaule, οι Nuer του Evans-Pritchard. Κατ' αυτό τον τρόπο καθεμιά από τις παραπάνω κοινωνίες συνδέθηκε με το όνομα του εθνογράφου «της».

Στο βαθμό, τώρα, που η επιστήμη της ανθρωπολογίας εξελισσόταν, όλο και περισσότερες έρευνες έθεταν ως αντικείμενό τους όχι πια μια συγκεκριμένη κοινωνία αλλά μια κατηγορία γεγονότων (τις θρησκευτικές πρακτικές, για παράδειγμα) ή μια ορισμένη συμβολή στην ανθρωπολογική θε-

ωρία (παράδειγμα, οι μελέτες της Françoise Heritier για τα λεγόμενα «ημισύνθετα» συστήματα συγγένειας). Θα μπορούσαμε επίσης να αναφέρουμε ως παράδειγμα τις μελέτες της Beatrix Le Wita για μια ορισμένη μερίδα της παρισινής αστικής με καθολική θρησκευτική παράδοση τάξης. Η συγκεκριμένη συγγραφέας, θεωρώντας ανεπαρκή τόσο τη μαρξιστική παράδοση όσο και την παράδοση της μακροκοινωνιολογίας, θέλησε να πραγματοποιήσει μια εθνολογική μελέτη της σύγχρονης αστικής κουλτούρας, στην οποία έδωσε τον τίτλο *Ni vue ni connue* (*Δεν είδα, δεν ξέρω*) (1988). Η αφηρητική της υπόθεση ήταν ότι οι διάφορες μερίδες της αστικής τάξης δεν καθορίζονται μόνο από τη θέση που καταλαμβάνουν στις σχέσεις παραγωγής, ούτε από τους δείκτες της διαστρωμάτωσης, ούτε από την κοινωνικο-παγγελματική κινητικότητα, αλλά επίσης και από ιδιαίτερες κουλτούρες.

Αυτό σημαίνει ότι οι στόχοι και κατά προέκταση οι μέθοδοι της εθνο-ανθρωπολογίας λειτουργούν συμπληρωματικά προς τους στόχους και τις μεθόδους των άλλων κοινωνικών επιστημών. Μια ολοκληρωμένη μελέτη για τις μερίδες της αστικής τάξης δεν μπορεί να μη χρησιμοποιήσει οικονομικές, κοινωνιολογικές και δημογραφικές μελέτες, ποσοτικού χαρακτήρα, οι οποίες έχουν βασιστεί σε ερωτηματολόγια και στατιστική επεξεργασία των αριθμητικών δεδομένων όσον αφορά τις οικογενειακές περιουσίες, τον τρόπο μεταβίβασής τους, την αριθμητική δύναμη ορισμένων ομάδων ή κατηγοριών προσώπων, ή το που βρίσκονται τοποθετημένες οι κατοικίες τους στην αστική χωρογραφία. Εκτός αυτού θα πρέπει να ασχοληθεί και με την ιστορία. Θα πρέπει να επιμείνουμε στο σημείο αυτό: η ανθρωπολογία δεν είναι επιστήμη κλειστή και ατάρκτης. Μια εθνογραφία για τις μερίδες της αστικής τάξης είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Και είναι ακόμη πιο χρήσιμη από τη στιγμή που είναι σε θέση να ορίσει πόσα είναι τα πρόσωπα που ανήκουν σ' αυτήν: 10.000 ή μισό εκατομμύριο. Ποια είναι η κατανομή τους στο χώρο και ποιο το δημογραφικό τους δυναμικό. Και αντίστροφα, μια μακροκοινωνιολογία της αστικής τάξης παραμένει ελλιπής όσο δεν συμπληρώνεται από μια εθνογραφική προσέγγιση.

Έχοντας ορίσει με τον τρόπο αυτό τους στόχους της έρευνας, ο εθνολόγος θα μεταβεί στο πεδίο της έρευνας. Με τον όρο αυτό δηλώνουμε την ομάδα, τον τόπο ή την κοινωνία στα όρια της οποίας ο εθνολόγος θα πραγματοποιήσει την έρευνά του. Στις αρχές του 20ού αιώνα, πολλοί ανθρωπολόγοι, μεταξύ των οποίων και ο Malinowski, άρχισαν να αντιδρούν εναντίον αυτού που ονομαζόταν «εθνολογία της βεράντας». Αυτός ο τύπος έρευνας έγκειτο στη διαμονή του ερευνητή σε μια κατοικία που του την εξασφάλιζε η αποικιοκρατική διοίκηση, όπου το πρωί ο έβγαине και καθόταν στη βεράντα, καλώντας τους «ντόπιους» ή «ιθαγενείς» να εμφανιστούν μπροστά του προκει-

μένου να συνομιλήσει μαζί τους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η εθνο-ανθρωπολογία της βεράντας αντιπροσώπευε ένα βήμα προόδου σε σύγκριση με την εθνολογία του δωματίου. Ο Malinowski, ωστόσο, κατάφερε να πείσει τους συναδέλφους του να εγκαταλείψουν και τη βεράντα και να πάνε να ξήσουν ανάμεσα στους κατοίκους. Με τον τρόπο αυτόν άρχισε η συμμετοχική παρατήρηση, που πολλοί την άσκησαν χωρίς να έχουν επίγνωση, πριν αυτή αναγνωριστεί και οριστεί στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών. Η συμμετοχική παρατήρηση σημαίνει να μετέχει κανείς πραγματικά στις δραστηριότητες των υπό παρατήρηση υποκειμένων, σύμφωνα με την ηλικιακή κατηγορία, το φύλο ή την κοινωνική θέση όπου ο εθνογράφος επιτυγχάνει, ύστερα από διαπραγμάτευση, να τον τοποθετήσουν τα υποκείμενα της έρευνάς του, σύμφωνα με τα δικά τους *desiderata* και τη θέση που αυτοί συγκατατίθενται να του αναγνωρίσουν. Για παράδειγμα αν πρόκειται για γυναίκα εθνολόγο που θέλει να μελετήσει την υποσαχάρια Αφρική, τότε αυτή θα πρέπει να καλλιεργήσει τη γη, να μάθει να μαγειρεύει, να παίρνει μέρος στις γυναικείες δραστηριότητες που σχετίζονται με την αναψυχή και τις τελετουργίες. Αν πρόκειται για άνδρα, θα πρέπει να συμμετέχει στον καθαρισμό των χερσών και τη συγκομιδή της καρύδας.

Η συμμετοχική παρατήρηση αντιπροσωπεύει ένα ιδεώδες προς το οποίο θα πρέπει διαρκώς να τείνουμε, από το οποίο όμως παραμένουμε άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο απομακρυσμένοι, για το λόγο ότι η κατάσταση του πεδίου αντιτάσσει εμπόδια. Πρόκειται για ένα σύνολο σύνθετων σχέσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στον παρατηρητή και αυτούς που τον φιλοξενούν. Η κατάσταση του πεδίου συνιστά μια ιδιαίτερη κατάσταση που εξαρτάται από τις παραμέτρους που προσιδιάζουν στο πεδίο αλλά και από την προσωπική μεροληψία του ερευνητή.

Η κοινωνία υποδοχής ενδέχεται να επιφυλάξει ιδιαίτερα θερμή υποδοχή στον εθνολόγο. Δεν αποκλείεται να έχουν ζητήσει οι ίδιοι τον ερχομό του. Στην περίπτωση αυτή, ο εθνογράφος είναι υποχρεωμένος να διερευνήσει τα κίνητρα ενός τέτοιου αιτήματος: αυτοί που τον προσκάλεσαν δεν αποκλείεται να προσπαθούν να επιβάλλουν μια επίσημη εκδοχή της ιστορίας τους, να θέλουν να κάνουν το ίδιο με τους γείτονές τους οι οποίοι ωφελήθηκαν από τη δημοσιότητα που προέκυψε από την επίσκεψη ενός εθνολόγου δέκα χρόνια νωρίτερα ή να θέλουν αποκτήσουν πρόσβαση στους εξωτερικούς πόρους που αντιπροσωπεύει η παρουσία κάθε ξένου ο οποίος εξ ορισμού θεωρείται δυνατός και πλούσιος. Και πάλι, δεν αποκλείεται να τον θέλουν απλώς επειδή τους φαίνεται ενδιαφέρον το σχέδιο να καταχωριστούν σε γραπτή μορφή τα ήθη και τα έθιμά τους. Στο άλλο

άκρο, ο παρατηρητής μπορεί να περιθωριοποιηθεί, όπως συνέβη με τον Evans-Pritchard στους Nuer, οι οποίοι στην αρχή της παραμονής του αυτό που έκαναν ήταν να παραμένουν βουβοί ή να του φέρονται δύστροπα. Τέλος, δεν αποκλείεται η πρόσβαση στο πεδίο να απαγορευτεί από τις πολιτικές αρχές ή και από τους ντόπιους ως αποτέλεσμα κάποιας προηγούμενης εμπειρίας που τους βγήκε σε κακό. Σε όλες τις περιπτώσεις, οι κάτοικοι διατηρούν τον έλεγχο της θέσης που καταλαμβάνει ο παρατηρητής, όπως ελέγχουν και τα πρόσωπα, τους τόπους και τα περιστατικά όπου αυτός μπορεί ή όχι να έχει πρόσβαση. Με τον τρόπο αυτόν εισάγουν φίλτρα, τα οποία φιλτράρουν την πληροφορία. Αυτό σημαίνει ότι ο εθνολόγος θα πρέπει να κάνει και την εθνολογία της δικής του μελέτης.

Ο ίδιος ο παρατηρητής εισάγει στην κατάσταση του πεδίου ειδικές παραμέτρους οι οποίες συγκροτούν την *προσωπική του συνθήκη*. Από τις παραμέτρους αυτές οι πλέον βασικές είναι το φύλο (ή όπως λέγεται το κοινωνικό φύλο, δηλαδή ο κοινωνικός ρόλος που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο φύλο), η ηλικία, η εθνική καταγωγή, το αν είναι παντρεμένος ή όχι και αν έχει ή όχι παιδιά, η φυσική εμφάνιση, η γλώσσα, ο τρόπος έκφρασης, όπως και η εμπειρία που διαθέτει. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μια γυναίκα η οποία κατάγεται από το Maghreb, είναι παντρεμένη και έχει παιδιά, τη στιγμή που διενεργεί μια έρευνα για το Aids σε μετανάστες οπωσδήποτε εισάγει στην έρευνα, κυρίως όσον αφορά τους άντρες, έναν σημαντικό προσωπικό παράγοντα. Η περίπτωση αυτή συνέβη στην πραγματικότητα. Οι πληροφορίες ωστόσο δεν θα κριθούν απολύτως ακατάλληλες. Αντίθετα, θα αποδειχθούν ίσως καλύτερες από τις πληροφορίες που θα συγκέντρωνε ένας γάλλος, από καλή οικογένεια, ανύπαντρος, ο οποίος, για τις ανάγκες της περιστάσης, θα είχε μάθει αραβικά. Το πρόβλημα ωστόσο δεν είναι να αποφασίσουμε αν οι πληροφορίες θα είναι καλύτερες ή χειρότερες αλλά να μετρήσουμε το αποτέλεσμα που έχει για την έρευνα η προσωπική συνθήκη του ερευνητή.

Η λύση του προβλήματος αυτού δεν έγκειται σε κάποια δογματική τοποθέτηση, που θα όριζε ότι μόνο γυναίκες μπορούν να διεξάγουν έρευνες σε γυναίκες ή ότι μόνο άνδρες μπορούν να διεξάγουν έρευνες σε άνδρες κ.λπ. Αυτό που, αντίθετα, χρειάζεται είναι να κάνει κανείς μια μικρή έρευνα για την κατάσταση που επικρατεί στο πεδίο, προκειμένου να αποφύγει την ψευδαίσθηση της διαφάνειας. Η επιστροφή στο πεδίο ύστερα από ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα απουσίας, το να ακούει κανείς τις διάφορες κριτικές και ανεπίσημες απόψεις που διατυπώνονται για την παρουσία του εθνολόγου, όλα αυτά αποτελούν κατάλληλα εργαλεία για να μετρηθούν οι επιπτώσεις που έχει η κατάσταση του πεδίου στα αποτελέσματα της έρευνας.

Η έρευνα στην εθνο-ανθρωπολογία γίνεται μέσω της *διαπροσωπικής επικοινωνίας*. Χρειάζεται –κι αυτό είναι κάτι που έχει καταντήσει κοινός τόπος– η επικοινωνία αυτή να διαθέτει ποιότητα. Είναι απολύτως δυνατό και πολύ αποτελεσματικό να συγκεντρώσει κανείς τις πληροφορίες του μετερχόμενος δόλο και αδιακρισία. Είναι ας πούμε δυνατό να κρύψει κάποιος ένα μικρόφωνο στην τσέπη του όση ώρα κουβεντιάζει με κάποιο πρόσωπο το οποίο δεν επιθυμεί να καταγραφεί ο λόγος του. Επίσης δεν αποκλείεται να μπορεί κάποιος να αγοράσει ορισμένες πληροφορίες αν διαθέτει τα απαραίτητα μέσα. Επίσης είναι εφικτό να κλέψει κανείς αντικείμενα τα οποία δεν μπορεί να τα προμηθευτεί αλλιώς, όπως το έκανε ένας διάσημος γάλλος συλλέκτης. Στη διάρκεια της αποικιοκρατίας, συνέφερε να θέσει κανείς τον εαυτό του υπό την προστασία της διοίκησης προκειμένου να ασκήσει έμμεσο εκφοβισμό, γεγονός που διευκολύνει την έρευνα. Κάτι τέτοιο παραμένει ακόμη εφικτό σε πολλές περιπτώσεις αυταρχικών καθεστώτων. Εκτός όμως από το γεγονός ότι παρόμοιες μέθοδοι είναι αντίθετες με τη δεοντολογία, που σημαίνει την ηθική του επαγγέλματος, συγχρόνως δεν επιτρέπουν τη δημιουργία σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης, οι οποίες προοπτικά μπορεί να οδηγήσουν σε σχέσεις αμοιβαίας και βαθιάς κατανόησης που αποτελούν τη συνθήκη, την οποία αν δεν διαθέτει μια έρευνα δεν μπορεί να ονομαστεί εθνολογική. Κατά συνέπεια, ο εθνολόγος οφείλει να αφιερώσει χρόνο και ενέργεια, προκειμένου να καταστήσει σαφείς τους στόχους και την προβληματική της έρευνας προκειμένου να επιτύχει ένα μίνιμουμ αποδοχής. Κι αυτό δεν μπορεί να το επιτύχει αν δεν θέσει τον εαυτό του σε σχέση αμοιβαιότητας και αν δεν δεχτεί ότι και αυτός θα αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και περιέργειας εκ μέρους των ξενιστών του.

Η συμμετοχική παρατήρηση εξισωτικού τύπου αντιπροσωπεύει το ιδεώδες μοντέλο για τις έρευνες πεδίου. Στην πράξη παρεμβαίνουν διάφοροι παράγοντες οι οποίοι και πάλι αλλοιώνουν τα πράγματα. Σε κάθε περίπτωση, ο παρατηρητής είναι ένας ξένος ο οποίος κατέχει σε κάθε στιγμή τη δυνατότητα να αποστατήσει. Η κοινότητα αναφοράς του βρίσκεται αλλού: στην κοινωνία που παράγει και καταναλώνει την εθνολογία, στο θεσμό στον οποίο ο παρατηρητής ανήκει. Αυτή η οιονεί ένταξη στο πεδίο της έρευνάς του τον θέτει μπροστά σε ένα δίλημμα: αν παραμείνει πιστός στους ξενιστές του θα πρέπει να εγκαταλείψει τα σχέδιά του για ακαδημαϊκή καριέρα, αρνούμενος τελικά να γράψει οτιδήποτε σχετικά με την εμπειρία του. Αν φανεί πιστός στο ακαδημαϊκό του περιβάλλον, θα υποχρεωθεί να εγκαταλείψει τους ξενιστές του και να μετατρέψει την εμπειρία του σε εθνογραφικό αντικείμενο που υλοποιείται σε διάφορα δημοσιεύματα.

Καθώς έρχεται από αλλού, ο παρατηρητής διαθέτει πόρους τους οποίους κατά κανόνα οι κάτοικοι δεν διαθέτουν. Ο ίδιος δεν εξαρτάται για την επιβίωσή του από τις δραστηριότητες στις οποίες μετέχει. Περιορίζεται να προσποιείται. Έχει στη διάθεσή του κονδύλια, οσοδήποτε περιορισμένα, που του εξασφαλίζουν μια ορισμένη ανεξαρτησία ως προς την κοινότητα που μελετά, πράγμα που τον απαλλάσσει από την υποχρέωση να μετέχει στις παραγωγικές δραστηριότητες που οι άλλοι είναι αναγκασμένοι να εκτελούν. Οι πόροι και οι διασυνδέσεις που διαθέτει συχνά καθίστανται το διακύβευμα τοπικών ανταγωνισμών. Το να κερδίσει κανείς τη φιλία του ανθρωπολόγου μπορεί να του αποφέρει κοινωνικά και υλικά οφέλη διόλου ευκαταφρόνητα. Κατά συνέπεια, ο ερευνητής πρέπει να αναλύσει τη χρήση όλων αυτών των πόρων (αυτοκίνητο, χρήμα, σχέσεις), τις κοινωνικές σχέσεις που η χρήση αυτή δημιουργεί και τον τρόπο που οι σχέσεις αυτές επηρεάζουν την έρευνα. Πολλοί εθνολόγοι εκτιμούν ότι το να κρατούν ημερολόγιο στο οποίο καταθέτουν οτιδήποτε σχετίζεται με την κατάσταση του πεδίου συνιστά το πλέον αποτελεσματικό μέσο για μια έρευνα πάνω στην έρευνα.

Η ίδια παρατήρηση μπορεί να ισχύσει αναφορικά με την εξουσία που διαθέτει ο παρατηρητής, από το γεγονός ότι δεν κατάγεται από την ίδια κοινότητα και από το ότι είναι κάτοχος μιας γνώσης και μιας κοινωνικής θέσης που τον τοποθετούν στο απυρόβλητο. Τις περισσότερες φορές χρειάστηκε να εφοδιαστεί με μια άδεια για την έρευνα ή με μια συστατική επιστολή είτε από τις διοικητικές αρχές του τόπου, είτε από τη διεύθυνση της επιχείρησης, είτε από τις υπηρεσίες της επιστημονικής έρευνας. Διαθέτει ή θεωρείται ότι διαθέτει υψηλές διασυνδέσεις. Η θέση του είναι αμφίσημη στο βαθμό που οι ξενιστές του δεν γνωρίζουν αν εργάζεται για τις αρχές ή αν, αντίθετα, είναι σε θέση να εκπροσωπήσει και να υπερασπιστεί την κοινότητα που τον υποδέχτηκε.

Η κατάσταση στο πεδίο που μόλις περιγράψαμε συνιστά το πλαίσιο της καθαυτού έρευνας. Η έρευνα αποσκοπεί να συγκεντρώσει την κατά το δυνατόν πιο πλούσια τεκμηρίωση σχετικά με το αντικείμενο της μελέτης, και προς το σκοπό αυτόν ενεργοποιεί μια σειρά τεχνικές στις οποίες θα αναφερθούμε αμέσως παρακάτω.

Οι τεχνικές της έρευνας

Θα ταξινομήσουμε τις τεχνικές της έρευνας σε τέσσερις κατηγορίες: αυτές που διαμεσολαβούνται από τη λεκτική ανταλλαγή· αυτές που κάνουν χρήση ενός εξοπλισμού που αποσκοπεί να συλλάβει υλικά δεδομένα· αυτές

που αποσκοπούν να συγκεντρώσουν μια ποιοτική ή ιστορική τεκμηρίωση και τέλος αυτές που αποσκοπούν να αποκαλύψουν αυτά που δεν λέγονται και αυτά που δεν φαίνονται.

Η κατάσταση του πεδίου είναι μια κατάσταση διαλόγου. Όπως είδαμε, η έρευνα περνά από τη λεκτική ανταλλαγή με τη χρήση μίας ή περισσότερων γλωσσών, εκ των οποίων κύρια τις περισσότερες φορές είναι η γλώσσα της κοινότητας-ξενιστή. Στην περίπτωση που ο ερευνητής δεν κατέχει τη γλώσσα αυτή, ευκαίωτο είναι να τη μάθει. Το πρόβλημα είναι ότι υπάρχουν περίπου 5.000 γλώσσες που μιλιούνται σε ολόκληρο τον κόσμο. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι εθνολόγοι υποχρεώνονται να μάθουν τα πρώτα στοιχεία της γλώσσας επιτόπου. Ο πλέον αποτελεσματικός οδηγός είναι το *Translator's Field Guide* που έχει εκδώσει το Summer Institute of Linguistics (Healy, 1970): είναι ένας οδηγός ο οποίος δεν στηρίζεται στη φωνολογική, μορφολογική ανάλυση της γλώσσας αλλά στην ενεργοποίηση της λεκτικής ανταλλαγής, με ασκήσεις λεκτικής μίμησης και μίμησης των χειρονομιών, και με τεχνικές ακρόασης και απομνημόνευσης φράσεων. Η μέθοδος αυτή δεν επεκτείνεται στη γλωσσολογική ανάλυση (η οποία τις περισσότερες φορές λειτουργεί ανασταλτικά για την εκμάθηση της γλώσσας), παρά μόνο αφού έχει πρώτα κατακτηθεί η ικανότητα προφορικής συνεννόησης. Τα αποτελέσματα, ορισμένες φορές, έχουν αποδειχθεί θεαματικά.

Αν δεν μπορεί κάποιος να μάθει την τοπική γλώσσα, πρέπει να κάνει χρήση μιας οχηματικής γλώσσας ή να καταφύγει στις υπηρεσίες ενός διερμηνέα ή ενός βοηθού έρευνας. Στην τελευταία περίπτωση, είναι επιτακτική ανάγκη να διαθέτει κανείς αρκετές γλωσσικές ικανότητες προκειμένου να μπορεί να μεταγράφει κείμενα σε φωνητικό αλφάβητο, σημειώνοντας τους τόνους αν η γλώσσα διαθέτει τόνους, προκειμένου να μπορέσει να κάνει μια κατά γράμμα μετάφραση με τη βοήθεια του διερμηνέα. Δεν είναι δυνατόν να μεταγράψει κανείς όλες τις συνεντεύξεις ή όλα τα προφορικά ντοκουμέντα. Για τα περισσότερα είναι κανείς υποχρεωμένος να αρκестεί σε μια γρήγορη και συχνά κατά προσέγγιση μετάφραση εκ μέρους του διερμηνέα. Παραμένει ωστόσο απαραίτητο να μπορεί κανείς να μεταγράφει με ασφάλεια ένα μικρό αριθμό εκφράσεων, κειμένων, βασικών όρων και να μπορεί να παρακολουθεί από κοντά τη μετάφρασή τους.

Χρησιμοποιώντας κανείς την ομιλία, μπορεί να πάρει *συνεντεύξεις* με πρόσωπα τα οποία ορίζονται ως «πληροφορητές» ή «βοηθοί έρευνας». Κάθε πρόσωπο το οποίο δέχεται ή επιζητά το διάλογο και το οποίο είναι σε θέση να παράσχει πληροφορίες μπορεί να επιλεγεί ως πληροφορητής. Μια έρευνα μπορεί να γίνει με έναν μοναδικό αλλά εξαιρετικό πληροφορητή, όπως η

έρευνα που έκανε ο Marcel Griaule μ' ένα γέρο dogon, τον Ogotemléli (πρβλ., *Dieu d'eau*): η έρευνα επίσης μπορεί να περιλαμβάνει αρκετές δεκάδες πληροφορητές, δηλαδή κάποιες εκατοντάδες άτομα. Η επιλογή των πληροφορητών και ο τύπος της αμοιβής που τους παρέχουμε θέτουν σύνθετα προβλήματα που υπερβαίνουν το πλαίσιο ενός εισαγωγικού εγχειριδίου. Οι συνεντεύξεις τις περισσότερες φορές είναι μη κατευθυνόμενες και περιστρέφονται γύρω από ένα βασικό σχέδιο που ο ερευνητής απομνημονεύει, προκειμένου να κατευθύνει το διάλογο στα θέματα που τον ενδιαφέρουν, από τον οποίο όμως μπορεί και να απομακρυνθεί προκειμένου να παρακολουθήσει τον πληροφορητή σε θέματα που δεν τα είχε υπολογίσει.

Ένας από τους στόχους των συνεντεύξεων αυτών είναι να συγκεντρώσει σχόλια για την εμπειρία που αποκτήθηκε διά της συμμετοχικής έρευνας, όπως και για τα περιστατικά της καθημερινής ζωής, πληροφορίες για τις τεχνικές, τους τελετουργικούς κύκλους και γενικότερα για το σύνολο των ατομικών και κοινωνικών πρακτικών. Κι εδώ θα πρέπει να θυμάται κανείς αυτό που έλεγε ο Malinowski: ο κοινωνικός κανόνας είναι ένα πράγμα, η πρακτική είναι ένα άλλο και η κοινωνιολογική ανάλυση ένα τρίτο. Η συλλογή των κοινωνικών κανόνων δεν αρκεί. Θα πρέπει επίσης να συγκεντρώνονται και οι *πρακτικές* και να αποτιμάται η απόσταση που τις χωρίζει από τους κανόνες, η οποία κάποτε αποδεικνύεται σημαντική. Το σύνολο των κοινωνικών κανόνων, των πρακτικών και η απόσταση που τις χωρίζει αποτελεί το αντικείμενο της ανάλυσης.

Οι εθνο-ανθρωπολόγοι συγκεντρώνουν επίσης *γενεαλογίες*. Αυτό σημαίνει ότι καταχωρίζουν γραπτά υπό μορφή σχήματος, το σύνολο των όμιμων και των εξ αγχιστείας συγγενών ενός πληροφορητή, ο οποίος δηλώνεται με τον όρο Ego, με τα ονόματά τους, όπως επίσης και με τις σχετικές βιογραφικές πληροφορίες, οι οποίες μπορεί να είναι άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο αναλυτικές, αλλά οι οποίες περιλαμβάνουν απαραίτητως τον τόπο και το χρόνο γέννησης του καθενός και ενδεχομένως την ημερομηνία θανάτου του. Οι γενεαλογίες μάς προσφέρουν τα στοιχεία εκείνα με βάση τα οποία μπορούμε να εξαγάγουμε τις δομές της συγγένειας, τα κυριότερα στάδια του κύκλου της ζωής, όπως και την κοινωνική οργάνωση της κοινότητας που μελετάμε. Επίσης, συχνά επιτρέπουν να επισημάνουμε προνομιακούς πληροφορητές ανάλογα με τη θέση που καταλαμβάνουν στην κοινωνική οργάνωση. Οι *αφηγήσεις ζωής* επιτρέπουν να συμπληρώσουμε τη συλλογή γενεαλογιών. Με τον όρο αυτό εννοούμε τη λεπτομερή αφήγηση, από τον ίδιο τον πληροφορητή, της βιογραφίας του. Οι αφηγήσεις ζωής, αν συγκεντρωθούν αρκετές, και σε συνδυασμό με τις γενεαλογίες, αποκαθιστούν τη ζωή ενός ατόμου ή μιας ομάδας στη διάρκεια και την ιστορία, όπως το έδειξε ο βέλγος ιστορικός Vansina.

Κατά τη σύνταξη των αποτελεσμάτων της έρευνας, είτε πρόκειται για συνεντεύξεις, είτε πρόκειται για γενεαλογίες ή για αφηγήσεις ζωής, θα πρέπει να μπορεί κανείς δώσει το λόγο στα υποκείμενα της έρευνας και να παραθέσει κατά γράμμα τα πιο χαρακτηριστικά αποσπάσματα του λόγου τους.

Το μέσο της ομιλίας διευκολύνει την πρόσβαση στην ίδια τη γλώσσα. Στην περίπτωση που η γλώσσα που μιλιέται στην υπό μελέτη κοινότητα ουδέποτε έχει αποτελέσει αντικείμενο γλωσσολογικής ανάλυσης, το μίνιμουμ που απαιτείται από τον εθνογράφο είναι να εξαγάγει το φωνολογικό σύστημα και τις βασικές αρχές της μορφολογίας του συντακτικού και του λεξιλογίου. Όταν έχει κανείς να κάνει με καταστάσεις λιγότερο εξωτικές, όπως σε περιπτώσεις μελετών αστικής ανθρωπολογίας ή εθνολογίας των επιχειρήσεων, χρειάζεται να ευαισθητοποιηθεί στο λεξιλόγιο των πληροφορητών, στα γλωσσικά σχήματα, στις ιδιωματικές εκφράσεις, στις φωνητικές παραλλαγές που μεταφράζουν τους τρόπους που έχουν οι άνθρωποι να δρουν και να βλέπουν, τρόποι οι οποίοι συχνά συμπίπτουν με τα όρια των κατηγοριών ή των ομάδων. Περνάμε τώρα στις τεχνικές με τις οποίες συλλέγονται οι συνεντεύξεις, οι αφηγήσεις ζωής, τα κείμενα, η γλώσσα. Η συλλογή τους μπορεί να γίνει διά της *μαγνητοφώνησης*, μια τεχνική που επιτρέπει να καταγράφουμε και άλλα ηχητικά ντοκουμέντα, ιδιαίτερα τη μουσική. Η χρήση του μαγνητοφώνου είναι τόσο διαδεδομένη, που έχει κανείς την εντύπωση ότι γνωρίζει απολύτως τη λειτουργία του. Προκειμένου ωστόσο οι καταγραφές να μπορούν να χρησιμοποιηθούν, καλό θα ήταν να πάρει κανείς ορισμένα προληπτικά μέτρα, όπως η χρήση εξωτερικού μαγνητοφώνου, κασέτες καινούργιες και καλής ποιότητας, και να παρακολουθεί, στο μέτρο του δυνατού, την ακουστική στον τόπο της μαγνητοφώνησης. Εκτός αυτού θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η συστηματική μαγνητοφώνηση και η μεταγραφή των προφορικών τεκμηρίων ενδέχεται να λειτουργήσουν ανασταλτικά, ή και να φτάσουν να παραλύσουν την έρευνα. Αυτό που χρειάζεται είναι, μόλις τελειώσει η συνέντευξη, να ξανακούσει κανείς τη μαγνητοφώνηση και να κρατήσει ορισμένες σημειώσεις, όπως κάνουμε όταν κρατάμε σημειώσεις από μια διάλεξη, περιορίζοντας την κατά λέξη μεταγραφή μόνο στα αποσπάσματα εκείνα που κρίνει ιδιαίτερα σημαντικά, ή τα οποία πρόκειται να παρατεθούν στο τελικό κείμενο, είτε αυτό είναι διατριβή, είτε μονογραφία, είτε έκθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Ο κανόνας αυτός ισχύει τόσο για τις καταγραφές που έγιναν σε μια γλώσσα την οποία ο ερευνητής χειρίζεται, όσο και για τις καταγραφές που έγιναν με τη βοήθεια διερμηνέα.

Ένα μέρος της τεκμηρίωσης μπορεί και οφείλει να συγκεντρωθεί υπό οπτική μορφή. Η *εθνογραφική εικονογραφία* περιλαμβάνει το σχέδιο, τη

φωτογραφία, το φιλμ, το βίντεο, τις τοπογραφικές ή χαρτογραφικές αποτυπώσεις. Αποτελεί μάλλον σπάνια περίπτωση ο ερευνητής να γνωρίζει όλες αυτές τις τεχνικές ή και να διαθέτει απλώς τον απαραίτητο εξοπλισμό, ο οποίος άλλωστε κοστίζει αρκετά. Υπάρχει ωστόσο ένα μίνιμουμ το οποίο κρίνεται απαραίτητο και το οποίο είναι μια φωτογραφική μηχανή με φλας, μια πινακίδα για σχέδιο και μια κορδέλα μέτρο. Η πινακίδα και η κορδέλα επιτρέπουν να κατασκευάσουμε σκίτσα των αντικειμένων, καθώς και αποτυπώσεις κτιρίων, χώρων και αρχιτεκτονικών μελών.

Σε όλες τις περιπτώσεις, θα πρέπει να προστίθεται τόσο στη γραφική αναπαράσταση όσο και στην εικόνα μια κλίμακα, ενώ στο τοπογραφικό θα πρέπει να προστίθενται τα στοιχεία προσανατολισμού. Οι χάρτες έχουν ιδιαίτερη σημασία. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο ερευνητής έχει στη διάθεσή του διάφορα χαρτογραφικά στοιχεία: αεροφωτογραφίες, περιφερειακούς άτλαντες, τοπογραφικούς χάρτες δημοσιευμένους από τις εθνικές γεωγραφικές υπηρεσίες, σχέδια πόλεων από διάφορες δημόσιες υπηρεσίες. Τα στοιχεία αυτά ο ερευνητής μπορεί να τα χρησιμοποιήσει ως βάσεις πάνω στις οποίες θα προσθέσει τα δεδομένα της δικής του έρευνας. Υπάρχει ωστόσο και η περίπτωση να μην υπάρχει διαθέσιμος χάρτης. Στην περίπτωση αυτή ένας στοιχειώδης εξοπλισμός που περιλαμβάνει μια πινακίδα, ένα διαβήτη, ένα ποδομετρικό μηχανήμα ή μια κορδέλα με την οποία μετρούν τις αποστάσεις, επιτρέπει τη δημιουργία των βασικών στοιχείων ενός χάρτη.

Θα πρέπει να αναφερθούμε στη σημασία της *γεωγραφίας*, πηγή ή συμπλήρωμα πολύ συγγενές των εθνο-ανθρωπολογικών μελετών, από τον καιρό του Ηροδότου και του Πτολεμαίου έως τον Boas και τον Malaurie. Οι γεωγράφοι αποδίδουν στο περιβάλλον, το οποίο αποτελεί το πλαίσιο της ζωής των κοινωνιών, το φυσικό και ανθρώπινο νόημά του: φυσικοί πόροι, κλίμα, δρόμοι επικοινωνίας, κατανομή της βλάστησης, περιγραφή και ανάλυση των τοπίων και του τρόπου που το εποίκισαν οι άνθρωποι.

Θα ήταν επίσης χρήσιμο, στο κέντρο αυτής της απαρίθμησης των συγκεκριμένων τεχνικών, να θυμίσουμε την αναγκαιότητα της γενικής παιδείας. Οι διάφορες ειδικότητες δεν θα πρέπει να μας κάνουν να ξεχνάμε ότι οι μεγάλοι ανθρωπολόγοι συχνά προέρχονταν από άλλες επιστήμες: από τη φυσική (Robertson Smith, Malinowski, Leach, Devereux), από την ιατρική (Bateson, Rivet, Seligman), από τα νομικά (Morgan, Maine, Frazer, Redfield, D. Paulme, Polanyi), από την ψυχολογία (M. Fortes, M. Mead, Nadel, Leslie White), από την ιστορία, αρχίζοντας από τον Τάκιο και φτάνοντας στον Granet και τον Braudel, από τη φιλοσοφία, από τον Αριστοτέλη έως τον Durkheim, τον Radcliffe-Brown, τον Roger Bastide και τον Lévi-Strauss. Εί-

ναι ευκαίωτο ο εθνολόγος να διαθέτει την ικανότητα σφαιρικής αντίληψης των πραγμάτων.

Η συλλογή των υλικών τεκμηρίων επιβάλλεται σε όλες τις περιπτώσεις όπου η μελέτη τους δεν μπορεί να ολοκληρωθεί επιτόπου. Αυτό ισχύει για τις μελέτες της εθνοβοτανικής και της εθνοζωολογίας, οι οποίες θα πρέπει να στηρίζονται στην αναγνώριση των γενών και των ειδών. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να δημιουργείται ένα φυτολόγιο ή ένα εγχειρίδιο ζωολογίας που θα συνοδεύονται από όλες τις απαραίτητες εθνογραφικές πληροφορίες. Για τον τρόπο που θα πρέπει να συγκροτούνται οι συλλογές και να εξασφαλίζεται η διατήρησή τους μπορεί κανείς να συμβουλευτεί το εγχειρίδιο που δημοσίευσαν το 1976 ο L. Bouquiaux και ο J. Thomas, για το οποίο κάναμε ήδη λόγο.

Οι έρευνες για τον υλικό πολιτισμό τις περισσότερες φορές αρκούνται στη φωτογραφία, στο σκίτσο και στο αποτύπωμα. Ωστόσο η *εθνογραφική συλλογή* μπορεί να επιβάλλεται είτε για λόγους διάσωσης, όταν μια δεδομένη τεχνική τείνει να εκλείψει, είτε για λόγους εργαστηριακής ανάλυσης. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τις έρευνες για τη βιοτεχνία του σιδήρου, σε ολόκληρο τον κόσμο, που απαιτούν μελέτες μεταλλογραφίας και εργαστηριακές αναλύσεις των οξειδώσεων. Στην περίπτωση της συλλογής των βοτάνων, των εγχειριδίων της ζωολογίας και των υλικών αντικειμένων, θα πρέπει να συγκροτείται ένα δελτίο ανά είδος, με το όνομα του πληροφορητή ή των πληροφορητών, και μαζί κάποια βασική εθνογραφική τεκμηρίωση.

Ας έρθουμε τώρα στις τεχνικές της ποσοτικής τεκμηρίωσης. Οι εθνο-ανθρωπολογικές έρευνες είναι κατά βάση έρευνες ποιοτικές. Είναι ωστόσο υποχρεωμένες να μην παραβλέπουν τις ποσοτικές αναλύσεις και κυρίως τις έρευνες που αναφέρονται στα νοικοκυριά, τις κατά τομέα στατιστικές απογραφές όπως και τις εθνικές στατιστικές απογραφές που γίνονται κάθε δέκα χρόνια. Δεν αναφερόμαστε εδώ στις μετρήσεις που γίνονται για τη χαρά της μέτρησης. Οι κοινωνίες διαθέτουν ένα σώμα, ένα προφίλ και μια δημογραφική δυναμική. Εκτός αυτού, οι αριθμοί τις περισσότερες φορές αποδεικνύονται σημαντικοί για τις ποιοτικές έρευνες. Το να συγγράψει κανείς τη μονογραφία ενός χωριού παραβλέποντας το γεγονός ότι ένα ορισμένο ποσοστό από τους άνδρες σε παραγωγική ηλικία έχουν μεταναστεύσει, αυτό σημαίνει ότι παραβλέπει ένα σημαντικό γεγονός της κοινωνικής οργάνωσης. Θα πρέπει να καθορίσει το ποσοστό, ομάδα με ομάδα. Ο πληθυσμός δεν είναι ο μοναδικός τομέας που προσφέρεται για ποσοτικές μετρήσεις. Και στα οικονομικά θέματα πρέπει να γίνεται καταγραφή των ποσοτήτων που παράχθηκαν, ανταλλάχθηκαν, καταναλώθηκαν, όπως και των τιμών και των εποχικών τους διακυμάνσεων.

Στην ίδια τάξη ιδεών, στο περιθώριο της εθνογραφικής έρευνας, η αναδίφηση στα γραπτά αρχεία μιας επιχείρησης ή ενός συλλόγου, μιας οικογένειας ή μιας ενορίας, μιας επαρχίας ή μιας πρώην αποικιοκρατικής δύναμης, μας επιτρέπει να αποκαταστήσουμε το ιστορικό συμφραζόμενο και τις ιστορικές διαδρομές που διαμόρφωσαν τη σημερινή κατάσταση του πεδίου. Ο εντοπισμός των αρχείων και η εκμετάλλευσή τους είτε κρατώντας σημειώσεις είτε κάνοντας φωτοτυπίες συνιστούν μία από τις πλέον σημαντικές διαστάσεις της έρευνας.

Μένει να προσεγγίσουμε ένα πρόβλημα, η πραγμάτευση του οποίου υπερβαίνει κατά πολύ το πλαίσιο αυτής της εισαγωγής: για πολύ καιρό, οι εθνολόγοι έδειξαν εμπιστοσύνη στο λόγο, στην ομιλία και στο ορατό, έστω και χωρίς να τα εκλαμβάνουν κατά γράμμα, γνωρίζοντας ότι έπρεπε να τα αναλύσουν και να αποκαλύψουν το λανθάνον και υπόρητο περιεχόμενό τους. Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη. Δεν είναι ωστόσο αρκετή. Υπάρχουν και πράγματα που δεν λέγονται και που δεν φαίνονται ανάλογα με τα άρρητα της ψυχανάλυσης. Υπάρχουν κοινωνικά γεγονότα που μας διαφεύγουν για το λόγο ότι κανείς δεν διαθέτει τις λέξεις να τα εκφράσει, κανείς πληροφορητής δεν είναι σε θέση να μιλήσει γι' αυτά και κανείς εθνολόγος δεν έχει διαμορφώσει εργασία για να τα επισημάνει, γεγονότα τα οποία ωστόσο αποδεικνύεται ότι επηρεάζουν και βραδύνουν στις κοινωνικές σχέσεις, και μάλιστα τόσο περισσότερο όσο λιγότερο γίνονται αντιληπτά. Ήδη ο Durkheim τα είχε επισημάνει και είχε θέσει ως στόχο της κοινωνιολογίας να τα αποκαλύψει. Υπάρχει ένα ρητό από τη Sri-Lanka που λέει ότι τα ψάρια δεν μιλούν για το νερό μέσα στο οποίο κολυμπούν. Κάθε ανθρώπινο ον κολυμπά σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, σε νόρμες και συμπεριφορές για τις οποίες κανένας δεν κάνει λόγο, για το λόγο ότι προσπατεύονται από το αόρατο που περιβάλλει το οικείο. Αυτό ισχύει και για την κινησιακή γλώσσα όπως και για τη χρήση αντικειμένων που καθιστούν περιττά τα λόγια. Ακόμη δε περισσότερο ισχύει για την αφανία ορισμένων κοινωνικών κατηγοριών οι οποίες δεν εκφράζονται παρά μόνο δανειζόμενες «έτοιμες» κατηγορίες τις οποίες έχουν παραγάγει άλλες κοινωνικές κατηγορίες. Αυτό συμβαίνει σε ορισμένες κοινωνίες με το λόγο των υστερότοκων, το λόγο των γυναικών και το λόγο των υποτελών. Στο εισαγωγικό αυτό κείμενο δεν είναι δυνατόν να αναφερθούμε στις διάφορες τεχνικές που κατά καιρούς αναπτύχθηκαν προκειμένου να παρακάμψουν τη δυσκολία αυτή, πράγμα που ισοδυναμεί με το να παρακαμφθούν τα όρια λόγου. Ο σπουδαστής θα πρέπει πάντως να ξέρει ότι αυτό είναι το μέτωπο στο οποίο αναπτύσσεται τη στιγμή αυτή η εθνολογική μεθοδολογία, κυρίως με μελέτες που προσεγγίζουν τα στοιχεία εκείνα διά των οποίων προδίδεται το μη λε-

χθέν και τους τρόπους διά των οποίων οργανώνεται η καταστολή του λόγου. Οι τεχνικές αυτές επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στη μελέτη του υλικού πολιτισμού, των αντικειμένων, των σφαλμάτων του λόγου και βασίζονται στη χρήση του κινηματογραφικού φιλμ και της φωτογραφίας.

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο αυτό για τις τεχνικές της έρευνας, θα θέλαμε να αναφέρουμε πόσο μεγάλη σημασία έχει η οργάνωση των δεδομένων που συγκεντρώσαμε κατά τρόπο τακτικό, έναν τρόπο που θα καθιστά εύκολη την εκμετάλλευση και τη διατήρησή τους. Οι σημειώσεις πρέπει να είναι καθαρογραμμένες, έτσι που να μπορούν να διαβάζονται και να καταλογογραφούνται, να βρίσκονται τοποθετημένες σε ντισκέ, σε δελτιοθήκες, ή να έχουν αντιγραφεί σε κάποιο σκληρό δίσκο. Οι φωτογραφίες, τα φυτολόγια, τα εγχειρίδια ζωολογίας και οι εθνογραφικές συλλογές πρέπει να τοποθετούνται ταξινομημένα και τεκμηριωμένα. Επιβάλλεται να λαμβάνονται μέτρα για τη διάσωση των αντιγράφων, των μαγνητοφωνήσεων, των σημειώσεων, των δισκετών, των δελτίων, όπως και μέτρα για την προφύλαξή τους από τις ατμοσφαιρικές διακυμάνσεις. Η καταστροφή ή η απώλεια μοναδικών τεκμηρίων είναι κάτι που συμβαίνει πολύ πιο συχνά από ό,τι φανταζόμαστε: καταστροφή των φυτολογίων, κασέτες που χάνονται, που τις κατάσχουν οι τελωνειακές αρχές στα σύνορα, που σβήνονται πριν προλάβουμε να τις μεταγράψουμε ή να τις αντιγράψουμε, μοναδικές σημειώσεις που περιπλανιόνται στα απολεσθέντα των αεροδρομίων.

Η ανάλυση

Δεν υπάρχουν ανεπεξέργαστα εθνογραφικά γεγονότα τα οποία μπορούμε να αποθηκεύσουμε μαζικά κατά τη διάρκεια της έρευνας και ύστερα, σ' έναν δεύτερο χρόνο, όταν θα έχουμε φύγει από το πεδίο, να επανέλθουμε στην ανάλυσή τους. Η εθνο-ανθρωπολογική ανάλυση είναι εκείνη που συγκροτεί τα γεγονότα ως κοινωνικά γεγονότα, η οποία ενεργεί τομές στη δράση των ατόμων, κατασκευάζοντας με τον τρόπο αυτόν τα αντικείμενα που ονομάζουμε «κοινωνικά φαινόμενα». Στην πρακτική της έρευνας, συλλογή και ανάλυση των δεδομένων συνδυάζονται και ενισχύουν η μία την άλλη με τρόπους κατά το μάλλον ή ήττον ελεγχόμενους. Η εθνο-ανθρωπολογική μέθοδος είναι και θα παραμείνει για πολύ χειροτεχνική ή μάλλον μαστορική του πνεύματος.

Η αναλυτική διαδικασία αρχίζει από τη στιγμή του σχεδιασμού της έρευνας, τη στιγμή που ο ερευνητής κάνει τις θεματικές, γεωγραφικές και θεωρη-

τικές επιλογές τού, που τον οδηγούν στον προσδιορισμό του πεδίου του. Καθώς συσσωρεύονται τα δεδομένα επιβάλλεται να οργανωθούν σε σχέση με την ενδότερη λογική τους, την οποία και προσπαθούμε να αποκαλύψουμε διά του θεωρητικού εξοπλισμού που διαθέτουμε. Αυτή η προσπάθεια ανάλυσης επιτρέπει να αναδειχθούν οι ατέλειες και τα κενά της έρευνας, και υποδεικνύει τον αναπροσανατολισμό της. Στις περιπτώσεις που δεν έχει γίνει καλή δουλειά, μπορεί ο ερευνητής να φύγει από το πεδίο και μετά να συνειδητοποιήσει ότι του λείπουν ορισμένα απολύτως ουσιώδη στοιχεία τα οποία είναι πλέον αδύνατο να αποκαταστήσει. Ας σημειώσουμε τέλος και το εξής: εξ ορισμού, η έρευνα συνίσταται στην παραγωγή νέων γνώσεων. Αυτό σημαίνει ότι η πορεία της είναι κατά κάποιον τρόπο απρόβλεπτη. Οι στόχοι της, οι τεχνικές της έρευνας και τα αναλυτικά εργαλεία πρέπει να αναθεωρούνται κατά τη διάρκεια της εργασίας. Αν ένα θέμα, μια προσέγγιση, μια θεωρία αποδειχθεί ότι λειτουργεί ως τροχοπέδη για την έρευνα, πρέπει να εγκαταλειφθεί.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Η έρευνα, καλώς εχόντων των πραγμάτων, καταλήγει στην παραγωγή νέων γνώσεων οι οποίες πρέπει να παρουσιαστούν υπό κάποια μορφή: σημειώσεις, μεταπτυχιακή εργασία, διατριβή, αυτόνομο δημοσίευμα, φιλμ, έκθεση, εθνογραφικό μυθιστόρημα, ημερολόγιο, με άλλα λόγια υπό μορφή ενός *ντοκουμέντου* το οποίο μπορούμε επίσης να εκλάβουμε ως *κείμενο*.

Το κείμενο αυτό είναι ένα τέχνημα, καρπός μιας παραγωγικής δραστηριότητας, της γραφής με την ευρεία έννοια του όρου. Στην πραγματικότητα πρόκειται για κάτι τεχνητό. Μεταφράζει μια ορισμένη εμπειρία, ενώ την ίδια στιγμή την προδίδει. Παρεμβάλλεται ανάμεσα στον αναγνώστη και τον ερευνητή, μεταξύ του ερευνητή και του πεδίου του.

Ο πεποιημένος ή τεχνητός χαρακτήρας του ντοκουμέντου δεν είναι κάτι που θα πρέπει να αποκρύπτεται ή να αποσιωπάται. Το έργο οφείλει να περιέχει ένα μίνιμουμ –επιλεγμένων– πληροφοριών για τις συνθήκες της παραγωγής του, αρχίζοντας από την επιλογή του πεδίου και καταλήγοντας στη σύνταξή του, περνώντας από την προσωπική εμπλοκή του συγγραφέα. Μια «μεταμοντέρνα» τάση στην ανθρωπολογία θεωρεί ότι η κατάσταση στο πεδίο ορίζεται από τη συνάντηση διαφόρων λόγων, όπου ο λόγος του ερευνητή δεν αντιπροσωπεύει παρά έναν μεταξύ των άλλων λόγων, και συνεπώς αυτός (ο ερευνητής) δεν νομιμοποιείται να διεκδικεί κάποια προνομιακή αντιμέτωπιση. Το αποτέλεσμα είναι η παραγωγή βιβλίων ή διατριβών που πα-

πληροφορίες που του έδωσαν οι ξενιστές του. Αυτό του επέτρεψε να αντλήσει σημαντικά οφέλη, τόσο επαγγελματικά όσο και από την άποψη της δημοσιότητας. Δεν έχει εξοφλήσει τα χρέη του με την τυχόν αμοιβή που έδωσε στους πληροφορογρήτες του. Είναι υποχρεωμένος να φροντίζει για την επιστροφή της πληροφορίας προς την πηγή της. Υπό ποία μορφή; Εννέα φορές στις δέκα οι ξενιστές δεν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους στα δημοσιεύματα που προκύπτουν με βάση το υλικό της έρευνας και ζητούν ντοκουμέντα πιο περιγραφικά και περισσότερο απολογητικά. Τέλος, η επιστροφή της πληροφορίας υπό τη μορφή δημοσιευμάτων συχνά έχει ως ακούσιο αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ορθοδοξίας, η οποία επιβάλλεται ως πηγή της τοπικής ιστορίας που υποχρεώνει σε σιωπή όλες τις άλλες. Αυτό σημαίνει ότι η υποχρέωση επιστροφής της πληροφορίας στην πηγή της προσκρούει σε εμπόδια κάποτε ανυπέρβλητα που σχετίζονται με την ασυνέχεια που υπάρχει ανάμεσα στο πεδίο της έρευνας και στους επιστημονικούς κύκλους στους οποίους ανήκει ο ερευνητής και για τους οποίους γράφει, δηλαδή τους ομοίους του. Το μυθιστόρημα και το εθνογραφικό φιλμ, η επικοινωνία και οι φωτογραφίες που στέλνονται ως δώρο, η δημοσίευση κειμένων που να περιέχουν παραμύθια, αφηγήσεις ή εποποιίες αποδεικνύονται πράγματα περισσότερο πρόσφορα από την επιστημονική μονογραφία.

Κάθε ερευνητής είναι ταξιδιώτης. Πρέπει να συμβιβαστεί με την αναπόφευκτη αυτή συνθήκη της έρευνας. Πρέπει να προσπαθήσει να ελαχιστοποιήσει τις δυσχέρειες. Η δημοσίευση της έρευνας, την ίδια στιγμή που θα επιτρέπει την ανάδειξη της υποκειμενικότητας των δρώντων υποκειμένων κοντά στα οποία ο ερευνητής διεξήγαγε τις έρευνές του, θα πρέπει να το κάνει με διακριτικότητα, είτε χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο είτε δημοσιεύοντας τα ονόματα των κυρίως ενεχομένων, αφού πρώτα τους ζητηθεί η συγκατάθεσή τους, κάθε φορά που κάτι τέτοιο αποδεικνύεται εφικτό. Δεν υπάρχουν κωδικοποιήσεις στα σχετικά θέματα. Εναπόκειται στην προσωπική κρίση και στην προσωπική περίσκεψη.

Στον επίλογο του κεφαλαίου αυτού του σχετικού με τα στοιχεία της έρευνας, των μεθόδων, της ανάλυσης και της παρουσίασης των αποτελεσμάτων, θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε ότι το *εθνο-ανθρωπολογικό* εγχείρημα ισορροπεί ανάμεσα σε δύο πόλους. Από τη μια μεριά συνιστά την εμπειρία μιας διαπροσωπικής σχέσης, κάποτε ιδιαίτερα έντονης μεταξύ του ερευνητή και των υποκειμένων του. Πρόκειται για σχέση που παρουσιάζει ομοιότητες με τις σχέσεις φιλίας ή και με τις ερωτικές σχέσεις, και αυτός είναι ο λόγος που οι ομαδικές έρευνες δεν ευδοκίμησαν, ενώ κάποτε γνώρισαν και παταγώδεις αποτυχίες σ' αυτόν τον τόσο ιδιαίτερο τομέα. Από την άλλη μεριά πρόκειται για εγχείρημα αυστηρά επιστημονικό, το οποίο υπόκειται σε επολή-

θηση ή σε αναίρεση. Οι δύο αυτοί όροι της εθνο-ανθρωπολογικής πρακτικής την υποβάλλουν σε σκληρούς και ενίοτε αντιφατικούς καταναγκασμούς.

Βιβλιογραφία

- Bouquiaux L. και Thomas J. M. C., *Enquête et description des langues à tradition orale*, Παρίσι, SELAF, 1976. Τρεις τόμοι: I. *L'enquête de terrain et l'analyse grammaticale*. II. *L'approche linguistique*. III. *Approche thématique (questionnaire technique et Guides thématiques)*.
- Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο ξεπερνά τα όρια της γλωσσολογικής έρευνας. Αναλύει λεπτομερειακά την κατάσταση στο πεδίο της έρευνας, τις τεχνικές εγγραφής ήχων και γραφημάτων, και τις θεματικές έρευνες αναφορικά με τη συγγένεια, το σώμα, τις τεχνικές, την πανίδα και τη χλωρίδα. Μέχρι σήμερα εξακολουθεί να αποτελεί το πιο ολοκληρωμένο και το πιο συστηματικό εγχειρίδιο για την έρευνα μέσα από τη μελέτη της γλώσσας.
- Cresswell R. και Godelier M., *Outils d'enquête et d'analyse anthropologique*, Παρίσι, Maspero, 1976.
- Πρόκειται για ένα σύντομο, σε σχέση με το προηγούμενο, εγχειρίδιο, που συμπληρώνει ιδιαίτερα ως προς το κεφάλαιο της παραγωγής και των κοινωνικών μονάδων.
- Healey A. (επιμ.), *Translator's Field Guide*, Port Moresby, Νέα Γουινέα, Summer Institute of Linguistics, 1970.
- Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο γράφτηκε από και για τους ιεραπόστολους του Summer Institute of Linguistics (ονομάζεται, επίσης, Société Internationale de Linguistique), οι οποίοι έχουν αναλάβει το έργο να μελετήσουν και να καταγράψουν το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό γλωσσών προκειμένου να μεταφραστεί η Βίβλος. Καθένας είναι ελεύθερος να σκεφθεί ό,τι θέλει για τις δραστηριότητες αυτής της Εταιρείας. Αυτό ωστόσο δεν αναιρεί το γεγονός ότι το εγχειρίδιό τους για την άμεση εκμάθηση των γλωσσών, χωρίς αναφορά στη μετάφραση, είναι μοναδικό στο είδος του και μπορεί να προσφέρει υπηρεσίες που θα ήταν λυπηρό να στερηθούμε. Εύκολα μπορεί να το προμηθευτεί κανείς στα κέντρα SIL που βρίσκονται σε πολλές χώρες.
- Poirier J., Clapier-Valladon S. και Raybaut P., *Les récits de vie, théorie et pratique*, Παρίσι, PUF, 1983.
- Ο J. Vansina με τα έργα του όπως το *De la tradition orale. Essai de méthode historique*, Tervuren, Musée royal de l'Afrique centrale, 1961, θεμελιώνει την εθνο-ιστορία.

Γραμμένο σε μια γλώσσα προσιτή σε όλους, το βιβλίο χαρακτηρίζεται από πληρότητα και ανοίγει προοπτικές που εκτείνονται από την οικονομία και την πολιτική μέχρι τη θρησκευτικότητα.

Επιστημονικοί ορισμοί, προϊστορία του ανθρώπου, εξέλιξη των τεχνικών κατασκευής εργαλείων καθώς και των μορφών κοινωνικοποίησης, επιβίωση παρά τις αλλαγές του περιβάλλοντος, είναι μερικά από τα θέματα που πραγματεύεται. Όπως επίσης: είδη συμμαχιών, γάμων, οικογενειών, εξουσίας, γλώσσας, τέχνης. Τρόποι παραγωγής εμπορευμάτων, διανομής και κατανάλωσής τους. Ανθρώπινοι και κοινωνικοί θεσμοί που εκφράζουν έναν δυνητικό πλουραλισμό, με όριο πάντα την ανάγκη κατασκευής της κοινωνικής και προσωπικής ταυτότητας.

Οι συγγραφείς δείχνουν ότι η εθνολογία δίνει, ως αναλυτική μέθοδος και γνώση, τη δυνατότητα διερεύνησης όλων των πλευρών του σημερινού βίου.

PHILIPPE LABURTHE-TOLRA
JEAN-PIERRE WARNIER

ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ – ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Εθνολογία Ανθρωπολογία

PHILIPPE LABURTHE-TOLRA
JEAN-PIERRE WARNIER

PHILIPPE LABURTHER-TOLRA
Πανεπιστήμιο της Σορβόνης

JEAN-PIERRE WARNIER
Πανεπιστήμιο της Σορβόνης

ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ – ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Μετάφραση
ΒΑΝΑ ΧΑΤΖΑΚΗ

Επιστημονική επιμέλεια
ΕΥΑ ΚΑΛΠΟΥΡΤΖΗ

Εισαγωγικό σημείωμα
ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΙΜΠΙΡΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η μετάφραση του βιβλίου επιχορηγήθηκε
από το Γαλλικό Υπουργείο Πολιτισμού
(Εθνικό Κέντρο Βιβλίου).

1η έκδοση: Απρίλιος 2003

Philippe Laburthe-Tolra, Jean-Pierre Warnier, *Ethnologie – Anthropologie*
Philippe Laburthe-Tolra, Jean-Pierre Warnier, *Εθνολογία – Ανθρωπολογία*

Εικόνα εξωφύλλου: Η «Λευκή Κυρία» του Aouanrhet. Βόειος περίοδος,
περίπου 5000-1200 π.Χ.

© 1993, Presses Universitaires de France, ainsi que le titre français de l'ouvrage
6 avenue Reille, 75685 Paris Cedex 14
© 2003, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ

Βιβλιοπωλείο: Καλέτη 25, 106 77 Αθήνα, τηλ. 2103808720
Γραφεία: Τσαμαδού 1-3, 106 83 Αθήνα, τηλ. 2103803730, fax 2103803740
e-mail: biblia@kritiki.gr
www.kritiki.gr

ISBN 960-218-306-3

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Εισαγωγικό σημείωμα</i>	13
I. ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ – ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ	15
<i>Το επιστημονικό πνεύμα</i>	15
1. <i>Η σύγχρονη εθνολογία</i>	19
Το τέλος της εθνολογίας;	19
Κοινωνίες νεωτερικές και κοινωνίες της παράδοσης	20
Ψευδαισθήσεις και απογοητεύσεις της νεωτερικότητας	22
Ο Πολιτισμός και η κοινωνία	24
Εθνολογία, ανθρωπολογία, κοινωνία, Πολιτισμός	27
Βιβλιογραφία	27
2. <i>Κρίση και επαφή = Εθνολογία</i>	30
Ο εθνοκεντρισμός	30
Η Αναγέννηση	32
Πώς μπορεί κανείς να είναι Πέρσης	36
Εθνολογία, συγκριτικές θεωρίες και επιστροφή στην εσωστρέφεια	39
Δυσφορία μέσα στον πολιτισμό	40
Βιβλιογραφία	42
3. <i>Η ανθρωπότητα ανά τους αιώνες</i>	46
Η κληρονομιά του Durkheim στη Γαλλία. Η ιδιαιτερότητα του κοινωνικού γεγονότος	49
Στη Μεγάλη Βρετανία: μια φυσική επιστήμη της κοινωνίας	53
Οι απαρχές της ανθρωπότητας	54
Μια διαφορετική ματιά, η ματιά του προϊστορικού	58
Η αμερικανική ανθρωπολογία: μια φυσική επιστήμη του γένους <i>Homo</i>	60

Η διπλή γερμανική κληρονομιά: ρομαντισμός και ορθολογισμός	63
Η ανθρωπολογία ως μελέτη γεγονότων μακράς διάρκειας	65
Εθνογραφία, εθνολογία, ανθρωπολογία	67
Βιβλιογραφία	69
II. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	71
<i>Εισαγωγή: Οι κοινωνικές σχέσεις</i>	71
4. Η επιγαμία	75
Γενικά	75
Ο γάμος και οι κανόνες του	77
Η ανάλυση της δομής και το άτομο της συγγένειας	81
Οι τύποι επιγαμίας	85
Δευτερεύουσες και παράδοξες μορφές γάμων	89
Κοινωνική θέση της παντρεμένης γυναίκας	90
Το γαμήλιο συμβόλαιο	91
Η μεταγαμήλια εγκατάσταση	94
Μονογαμία, πολυγαμία	96
Βιβλιογραφία	98
5. Η συγγένεια	101
Για την οικογένεια	101
Καταγωγή και ένταξη σε ομάδες καταγωγής	104
Η ορολογία της συγγένειας	109
Τύποι συγγενικών σχέσεων	115
Η εξουσία στους κόλπους της οικογένειας	117
Η συγγένεια σε σχέση με το σύνολο της κοινωνικής ζωής	119
Μεθοδολογική σημείωση:	
Πώς οργανώνεται η μελέτη της οικογένειας	121
Βιβλιογραφία	126
6. Η πολιτική ζωή	129
Γενικά	129
Τύποι οργάνωσης της εξουσίας	131

Οι πολιτικές μικρο-οργανώσεις	133
Ένα παράδειγμα από το νότιο Καμερούν	137
Μεγάλοι άνδρες (Big Men) και κοινωνική διαστρωμάτωση	142
Οι αρχηγίες	144
Τα κρατικά συστήματα	148
Το παράδειγμα του βασιλείου της Ρουάντα	152
Κοινά χαρακτηριστικά των παραδοσιακών πολιτικών συστημάτων	155
Η δυναμική των συγκρούσεων	158
Ο πόλεμος	161
Η δυναμική των πληθυσμών	163
Τα τοπικά συστήματα	165
Η πολιτική δυναμική κατά τον 20ό αιώνα	166
Σοσιαλιστικά κινήματα και μορφές ανεξαρτησίας	169
Συνέχειες μέσα στην αλλαγή	173
Ελευθερία, Δημοκρατία	179
Συμπέρασμα	181
Βιβλιογραφία	182
III Η ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	185
<i>Εισαγωγή: Το συμβολικό ως τομέας του νοήματος</i>	185
7. Η θρησκεία: Το θρησκευτικό φαινόμενο	189
Γενικά	189
Τα αόρατα όντα	192
Η θρησκεία που βιώνεται στις τελετουργίες	198
Θρησκεία και ελευθερία	206
Για την καταγωγή της θρησκείας	207
Θρησκεία στατική και θρησκεία δυναμική	209
Οι βαθμίδες της θρησκευτικής στάσης	210
Βιβλιογραφία	217
8. Οι θρησκείες στο σημερινό κόσμο	219
Γενικά	219
Οι κοσμο-βιολογικές θρησκείες	219

Οι ανατολικές μορφές σοφίας	228	Εκκοσμίκευση του «ναγκουαλισμού»	308
Οι συνιβερσαλιστικές σωτηριολογικές θρησκείες	230	Η αποτελεσματικότητα της μαγείας	309
Ο χριστιανισμός, θρησκεία ιστορική	231	Επιτυχίες της παραδοσιακής θεραπευτικής	313
Η διάδοση του χριστιανισμού	233	Η καταληψία	315
Η προσχώρηση στον χριστιανισμό	236	Συμπέρασμα	318
Η μουσουλμανική θρησκεία	237	Βιβλιογραφία	319
Η εξάπλωση του Ισλάμ	239		
Η προσχώρηση στο Ισλάμ	241	IV. ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	321
Η επιρροή του Ισλάμ	243	Βιβλιογραφία	324
Τύποι συγκρητισμού, προφητισμού, μεσσιανισμού	246		
Ήθος και θρησκεία	249	12. Από το δώρο στο εμπόρευμα	325
Κοινωνική ανάπτυξη και παραδοσιακή θρησκεία	251	Το «δοκίμιο για το δώρο»	325
Το μέλλον των μεγάλων θρησκειών	253	Από την αμοιβαιότητα στην ανταλλαγή εμπορευμάτων	329
Σύγχρονος ορθολογισμός και θρησκεία	255	Χρήμα και σφαίρες ανταλλαγών	331
Βιβλιογραφία	256	Ανταλλαγές μεταξύ των περιοχών και ανταλλαγές μεγάλων αποστάσεων	334
9. Τα παιχνίδια, η σκέψη, η τέχνη	258	Η τεχνολογία των μεταφορών και των ανταλλαγών	336
Τα παιχνίδια	258	Ο μεγάλος μετασχηματισμός	340
Η σκέψη	260	Οι διανεμητικοί μηχανισμοί	342
Η παραδοσιακή, ιερή και συμβολική, τέχνη	272	Βιβλιογραφία	343
Η παραδοσιακή τέχνη απειλείται	276		
Σχεδιάγραμμα μιας ανανέωσης	277	13. Υλική παραγωγή, κοινωνική παραγωγή	344
Βιβλιογραφία	278	Η κριτική της πολιτικής οικονομίας	344
10. Η ομιλία	279	Οι τρόποι παραγωγής	345
Ανθρωπολογία και γλωσσολογία	279	Μορφές τεχνικής και περιβάλλον	350
Ο πρωτότυπος χαρακτήρας των γλωσσών	284	Η αμερικανική πολιτισμική οικολογία	354
Οι γλώσσες ανά τον κόσμο	288	Η εργασία, οι εργάτες και αναπαραστάσεις τους	359
Κοινωνικές καταστάσεις και παραστάσεις	290	Ο καταμερισμός της εργασίας και η θέση των προσώπων	360
Βιβλιογραφία	296	Οι ειδικεύσεις και η μεταβίβασή τους	363
11. Η παθολογία του συμβολικού. Κοινωνικές αιτίες και θεραπευτικός ρόλος ορισμένων δοξασιών	297	Η οργάνωση της εργασίας	367
Παραδοσιακή αντίληψη της ασθένειας	297	Βιβλιογραφία	371
Αγωγή και άγχος	299		
Δυτικός ορθολογισμός και πίστη	303	14. Κοινωνική παραγωγή και κατανάλωση των αντικειμένων	373
		Η εποχή των προδρόμων: Ο Μαξ και οι εθνολόγοι	374

Η γεινίαση, ο χώρος, η εθνολογία ης κατοικίας	376
Τροφές κατάλληλες για βρώση και για σκέψη	378
Το αντικείμενο της κατανάλωσης ως σημείο	381
Η σχέση υποκειμένου αντικειμένου και ο εξαντικειμενισμός	383
Κατανάλωση και κοινωνική διαστρωμάτωση	386
Πολιτισμός, κατανάλωση και ταυτότητα	389
Ο υλικός πολιτισμός και η θέση του αντικειμένου: πρόσωπο-αντικείμενο ή εμπόρευμα	393
Ανθρωπολογία της κατανάλωσης	396
Βιβλιογραφία	398
15. Οικονομία και ανθρωπολογία	399
Το τέλος των ενοποιητικών μοντέλων	399
Ο προσδιορισμός της ταυτότητας	400
V. Η ΕΡΕΥΝΑ	403
Το σχέδιο της έρευνας	404
Οι τεχνικές της έρευνας	409
Η ανάλυση	416
Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων	417
Βιβλιογραφία	421
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	423

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Οι έλληνες ανθρωπολόγοι, ακόμη και σήμερα, πρέπει πολλές φορές να «απολογούνται» για την επιστήμη που υπηρετούν. Θα μπορούσαμε να αναλωθούμε και εδώ στην αναζήτηση των λόγων για τους οποίους αυτή η κοινωνική επιστήμη έκανε καθυστερημένα την είσοδό της στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο και στην ελληνική καθημερινότητα. Ο εθνοκεντρισμός και η έλλειψη αποικιοκρατικού παρελθόντος είναι από τους παράγοντες που ευθύνονται εν μέρει για το γεγονός ότι η ανθρωπολογία ήταν η τελευταία που ακολούθησε τις υπόλοιπες κοινωνικές επιστήμες στην άνθησή τους μετά τη Μεταπολίτευση.

Για την αναγκαιότητα της ανθρωπολογίας τόσο στον ελλαδικό όσο και στον παγκόσμιο χώρο, θα αφήσουμε το ίδιο το βιβλίο να μιλήσει, αφού είναι από μόνο του ένα ταξίδι για την πορεία, το αντικείμενο και τη θεματολογία αυτής της επιστήμης.

Η μελέτη των P. Laburthe-Tolra και J.-P. Warnier προσπαθεί, μέσα από τη συγκριτική σύνθεση, να συμπυκνώσει την ποικιλία των ανθρωπινων κοινωνιών και των πολιτισμικών συμπεριφορών, στοχεύοντας στην ενδυνάμωση της κριτικής επιστημονικής σκέψης. Αποδεχόμενοι το περιεχόμενο των όρων (την Εθνολογία ως την επιστήμη των «άλλων» κοινωνιών, και την Ανθρωπολογία ως τη μελέτη των κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών της ανθρωπότητας στο σύνολό της), οι συγγραφείς επιχειρούν να μας μιήσουν στις πολιτισμικές συμπεριφορές και στις κοινωνικές σχέσεις των «άλλων» πολιτισμών. Η κατανόηση του Άλλου και η αποδοχή του επιτυγχάνεται μόνο με τη βαθύτερη γνωριμία της ζωής και των αξιών του. Η ανάγκη για μια τέτοια γνώση δεν απορρέει μόνο από το σεβασμό στη διαφορετικότητα αλλά και από την ανάγκη του λεγόμενου «πολιτισμένου» κόσμου να απενοχοποιηθεί απέναντι σε όλους τους Άλλους. Η εθνο-ανθρωπολογική γνώση μάς αποκαλύπτει παράλληλα την ποικιλία της ανθρωπίνης δημιουργίας, διευρύνοντας τους ορίζοντες της κατανόησής μας, ανοίγοντας μονοπάτια σκέψης και συγκινήσεων άγνωστα στο Δυτικό ορθολογισμό και στην αυστηρά επιστημονική προσέγγιση. Με αυτό τον τρόπο, η εθνο-ανθρωπολογική έρευνα γίνεται το όχημα για την αναγνώριση, την κατανόηση